

POYLUNUN GƏNC ÇOBANI

Ağstafa dəmir yol məktəbində şagirdlər əl-ayaqda idilər: kimi divara şəkər vurur, kimi xitabət kürsüsünün tozunu silir, kimi stol daşıyır, kimi də... Xülasə, hərə bir iş görür, axşam keçiriləcək görüşə hazırlaşdılar. Bir azdan ədəbiyyat müəllimi də gəlib çıxdı. Bugünkü görüşün təşəbbüskarı o idi. Uşaqlardan kimsə soruşdu:

– Müəllim, görüş altıda olacaq?

– Bəli, bu saat rayon komsomol komitəsindən gəlirəm. Katiblə danışdım. O da kəndə zəng elədi. Vaxtında gələcəklər. Siz çalışın gecikməyin, hər şeyi sahmana salın. Qonaqların yanında xəcalətli qalmayaq.

– Arxayın olun, müəllim, - şagirdlər bir ağızdan cavab verdilər.

– Di onda işinizdə olun.

Müəllim zalı gəzə-gəzə şagirdlərin işinə göz yetirib çatışmayan şeyləri onların yadına saldı. Bundan sonra şagirdlər bir neçə çiçək dibçəyi də gətirib qırmızı məxmərlə örtülmüş stolun üstünə qoydular.

– Müəllim, deyirlər o elə biz yaşdadır – doqquzuncu sinif şagirdlərindən ucaboşlu bir oğlan soruşdu.

– Darıxmayın, bir azdan hər şeyi özünüz görərsiniz.

Bir şagird qaçaraq içəri girdi:

– Müəllim, gəlirlər, gəlirlər!.. – dedi.

Müəllim gələnləri qarşılamaq üçün getdi.

Bir azdan qonaqlar direktorun və ədəbiyyat müəlliminin müşayiəti ilə içəri daxil oldular. Şagirdlər ayağa durub onları alqışlarla qarşıladılar. Qonaqlar – rayon komsomol komitəsinin katibi İncilab Vəliyev, Poylu komsomol təşkilatı katibi, kolxozun sürücüsü Revomir Kərimov və bayaqdan şagirdlərin səbirsizliklə gözlədikləri Tanrıverdi Ramazanov üstünə qırmızı məxmər salınmış stolun dalına keçdilər.

Zalda tam sakitlik yaranandan sonra direktor ayağa durub Tanrıverdi haqqında danışmaq üçün İnkılab Vəliyevə söz verdi. İnkılab xitabət kürsüsünə doğru yeridi, sağ əlini kürsüyə söykəyib dedi:

– Hörmətli müəllimlər, əziz şagirdlər, bu axşam görüşünə yığışdıgımız adlı-sanlı zəhmət adamı Tanrıverdi Ramazanovun on altı yaşı hələ indi tamam olur. On altı! O qədər də böyük yaş deyil! Yenicə pasport almağa hazırlaşan bir oğlanın yaşı! Lakin Tanrıverdi bu yaşında təkə pasport almağa qədər böyüməmişdir. O, az yaşı ilə elə bir yol keçmişdir ki, indi onu nəinki Poyluda, nəinki Ağstafada, hətta respublikamızın hər yerində, neft şəhəri Bakıda da tanıyırlar. Siz hərgah: «Bu hansı yoldur ki, on altı yaşlı bir oğlanı respublikada məşhur etmişdir?» soruşsanız cavab verib deyərəm: faydalı əmək, zəhmət yolu...

Azərbaycan Lenin Kommunist Gənclər İttifaqının XXI qurultayında bizim rayondan beş nümayəndə iştirak edirdi. Qurultayın Rəyasət heyəti seçiləndə Tanrıverdi Ramazanovun da adı çəkildi. Bu, bizim hədsiz sevincimizə səbəb oldu. Rəyasət heyətinə seçilən adamlar yerlərini tutmağa gedəndə hamının nəzərini cəlb edən bizim bu balaca çoban oldu.

Qurultayın ikinci günü Azərbaycan Lenin Kommunist Gənclər İttifaqının Mərkəzi Komitəsinə üzv seçilənlər içərisində Tanrıverdinin də adı vardı. İnanın ki, bizim uçmağa yalnız qanadımız yox idi...

Sonra İnkılab Vəliyev bala çobanın həyatı haqqında ətraflı danışdı. Məruzəsinin sonunda dedi:

– İndi gəlin sizinlə birlikdə Tanrıverdiyə, Poyluda böyüklü-küçüklü hamının Tanqulu çağırıldığı bu adlı-sanlı çobana gələcək işində yeni-yeni nailiyyətlər arzu edək!

İnkılabın son sözlərini şagirdlər alqışlarla qarşıladılar. O, keçib yerində oturanda direktor ayağa durdu və dedi:

– İndi sözü bizim əziz qonağımız adlı-sanlı çoban Tanrıverdi Ramazanova verək.

Tanrıverdi üçün iclasda, yığıncaqda, adamlar qarşısında danışmaqdan çətin bir iş təsəvvürünüzə gəlməsin. «Mənə nə iş tapşıırırlar tapşırsanlar, nə buyuruq

buyururlar buyursan, istəyirlər məni bir sürü canavarın qabağına göndərsinlər, ancaq danışmağı deməsinlər. İllah da ki, adamlar qabağında danışmağı. Ancaq indi neyləyim?! Camaat xətrimi istəyib çağırıb... Danışmasam ayıb olar».

Tanrıverdi ürəyi döyünə-döyünə kürsüyə qalxdı. Az danışdı, şirin, məzəli danışdı. Sözlərinin axırında dedi:

– Arzu eləyirəm siz də mənim kimi çoban olasız!

Onun bu sözləri oturanların gülüşünə səbəb oldu. Lakin hamı da Tanrıverdinin bu sözlərlə öz işini necə hərarətlə sevdiyini, ona necə qəlbən bağlandığını demək istədiyini başa düşdü. Ürəkdən əl vurdular...

***

Tanrıverdinin atası Əbdülrəhman Ramazanov 1930-cu ildən kolkozda baş çobandır. O, üç oğul, iki qız atasıdır. Tanrıverdi onun dördüncü uşağıdır. Böyük Vətən müharibəsinin ilk aylarında anadan olmuşdur.

Əbdülrəhman Ceyrançöldən evə dincəlməyə gələndə uşaqlarına uzun illərdən bəri təsadüf etdiyi maraqlı əhvalatlar danışardı. Uşaqları da həvəslə dinlərdilər. Ailə yatmağa hazırlaşanda Tanrıverdi uman nəzərlərlə atasına deyərdi:

– Dədə, ay dədə, məni də özünlə apar da.

– Hələ tezdi, bala, tezdi! Vaxtı gələndə apararam! İndi sənə oxumaq lazımdı, - Əbdülrəhman kişi iri barmaqlarını oğlunun cod saçında gəzdirdi.

– Elə həmişə deyirsən tezdi, mən ki, böyümüşəm, evdə hər işi görürəm, - uşaq incidiyini bildirərdi, - inanmırsan nənəmdən soruş!

– İnanıram, bala, inanıram! Get yat. Səhər danışarıq.

Səhər Tanrıverdi duranda atasını evdə görməzdi. Əbdülrəhman kişi sübhədən gedər, bir də on, on beş, bəzən də iyirmi gündən sonra gələrdi. Onun gəlişini Tanrıverdi səbirsizliklə gözlərdi. Gələndə ona çobanlıq, qızı otarmaq barəsində suallar verərdi. Aldığı cavablardan bir az da həvəslənərdi, yenə atasından onu da özü ilə aparmasını xahiş edərdi. Atası da həmişəki kimi Tanrıverdinin sakit edər və sübhədən çıxıb gedərdi...

Bir dəfə Əbdülrəhman kişi dediyi sözün üstündə durdu. Bu zaman Tanrıverdinin on bir yaşı tamam olmuşdu. Ancaq o yaşına uyğun olmayaraq bədənli və qüvvətli idi. Yanaqları çiyələk tək yanırıdı. Bir səhər odun doğrayarkən, onun baltanı necə qüvvətlə və böyüklərə məxsus bir tərzdə qaldırıb endirməsini görəndə atası gizli bir fərəh hissi duymuş və oğlunun zəhmətə olan bu sonsuz həvəsini ürəkdən bəyənmişdi. Öz-özlüyündə düşünmüşdü: «Belə uşaq heç də çörəksiz qalmaz. Bir dəqiqə dincliyi yoxdu bunun. Özü də başqa uşaqlar kimi boş-boşuna atılıb düşmür. Neyləyirsə eləsin, nə iş tutursa, tutsun, havayı olmur. İndi də baltanı gör necə qaldırıb endirir. Elə bil yekə kişidi. Yox, deyəsən, bu uşaqdan bir şey çıxacaq!..»

Əbdülrəhman oğlunun hərəkətlərinə diqqət edəndən sonra ona heç bir söz deməyib öz işi ilə məşğul olmağa getdi. Axşam isə oğlu yanına gəlib, sabah onu da özü ilə qoyuna aparmasını xahiş eləyəndə, o, bu dəfə qəti razı olduğunu bildirdi və arvadı Fatmaya tapşırırdı ki, uşağın da şeylərini indidən hazır eləsin.

Səhər erkən gedəcəyindən yatmağa tez uzandılar. Əbdülrəhman kişi gözünü yuman kimi də yuxuladı. Şadlığından həyəcanlanmış və buna görə də yuxusu qaçmış Tanrıverdi isə ancaq gecədən xeyli keçmiş yata bildi. Səhər anası onu güclə oyatdı. Yuxu şirin olduğundan o, gözünü açma bilmirdi. Anası bir neçə dəfə «Tanqulu! Tanqulu!» deyib onu bərk silkələdi.

– Nənə, qoy bir az da yatım! – Tanqulu o biri böyrü üstə aşdı.

– Dədən gedir, a bala!.. Sonra demə ki səni oyatmadım. – Anasının sözlərini eşidən Tanrıverdi yerindən dik qalxdı...

Ata-bala evdən çıxanda hava işıqlanmamışdı. Onlar kolxoz idarəsinin qabağına gəldilər. Bir yük maşınının yanında beş-altı adam dayanmışdı. Əbdülrəhman kişini görəndə ona ədəblə salam verdilər.

– Əleykümssalam, - Əbdülrəhman salamın cavabında dedi, - Sizin də hamılıqnan sabahınız xeyir olsun!

– Əbdülrəhman kişi, bu balacanı nə əcəb belə səhər tezdən yuxudan eləmişən? – onlardan birisi maraqla soruşdu.

– Çoban olmaq fikrinə düşüb, ağrın alem! Qışlağımızı, qoyun yataqlarını görmək istəyir, - Əbdülrəhman kişi cavab verdi.

– Deyinən dədəsinin oğludur da. Sənin sənətini yaşatmaq istəyir!..

Əbdülrəhman kişi sürücünün yanına gəlib soruşdu:

– Bala, indicə gün çırtlayacaq, yola düşürsən?

– Əbdülrəhman kişi, Ramizi, zootexnikimi gözləyirəm. Deyib mənsiz getməyin. Ceyrançöldə vacib işi var, - sürücü gözünü Əbdülrəhman kişinin neçə-neçə boran, qar görmüş, qızmar günəş altında yanmış mis rəngli üzünə zillədi.

Bu zaman təxminən iyirmi altı-iyirmi yeddi yaşlarında ortaboylu, girdəsifət, çox da dolu olmayan bir gənc onlara yaxınlaşıb salam verdi. Bu, zootexnik Ramiz Şirinov idi. Ramiz əl verib bir-bir hamı ilə görüşdü. Növbə Tanrıverdiyə çatanca təəccüblə soruşdu:

– Tanqulu, sən hara?

– Dədəmnən gedirəm! – Tanrıverdi sıxıla-sıxıla cavab verdi.

– Çoban olmaq fikrinə düşüb, Ramiz qağa! – Əbdülrəhman kişi dilləndi. – Çoxdandır elə hey baş-beynimi aparırdı: «Dədə, məni də özünlə apar! Quzu otarmaq istəyirəm». Budu, mən də aparıram. Görək indi neyləyəcək?

– Hə olar, həvəsi var apar, baxsın, görsün çobanlığımız necə işləyirlər, - Ramiz sınaıçı nəzərlərlə Tanrıverdinin üzünə baxdı, sonra nə fikirləşdisə tez Əbdülrəhmana sarı dönüb dedi: - Ancaq Əbdülrəhman kişi, Tanquluya demisənmi ki, çobanlıq o qədər də asan iş deyil. Çöldə, yağışın, dolunun altında, günəşin yandırıcı istisində hər cür çətinliklərlə qarşılaşmaq lazım gəlir. Hələ mən qurdu-murdu demirəm.

– Demişəm, bala, demişəm. Hər çətinliyi danışmışam ki, bəlkə bunlardan qorxub həvəsdən düşə, yaxamdan əl götürə. Ancaq, ağrın alem, gördüm ki, mən danışdıqca o, nə həvəsdən düşdü, nə də yaxamdan əl çəkdi. Axırı indi budu, görürsən, özümlə aparmağa məcbur oldum.

Əbdülrəhman kişi bu sözləri deyib maşına mindi. Əlini uzadıb oğlunun da minməsinə kömək etmək istədi. Lakin Tanrıverdi ayağını bir göz qırpımında dal təkərin üstünə qoyub cəld maşına dırmaşdı. Onun ardınca adamların hamısı bir-bir

maşına mindi. Sürücü kabinənin arxa pəncərəsindən maşındakılara baxdı. Hamının oturduğunu görəndə motoru işə saldı.

Şaumyan adına kolxozun qoyun qışlağı Ceyrançöldə İlanlıca adlanan yerdə idi. Kənddən buraya təxminən otuz-otuz beş kilometrlik bir məsafə vardı. Sürücü bu məsafəni tez qət etmək üçün maşını sürətlə sürürdü.

Yol boyunca irili-xırdalı təpələr gözə çarpırdı. Tanrıverdi bu yerlərə maraqla baxırdı. Budur, qarşıda görünən böyük bir təpənin arxasındja səma qırmızı rəngə boyanmışdır. Maşın bu təpəyə yaxınlaşdıqca günəş də yavaş-yavaş təpənin arxasından boylanırdı...

Maşın İlanlıcaya çatanda günəş artıq öz şüalarını Ceyrançölün hər tərəfinə yaymışdı. Əbdülrəhman kişi maşından düşüb oğlu ilə birlikdə çoban yoldaşlarının yanına gəldi.

Onun başçılıq etdiyi qoyunçuluq briqadası özü ilə birlikdə beş nəfərdən ibarətdir. Çobanlar Tanrıverdinin gəlişinin məqsədini biləndə ürəkəçliqlə dedilər:

– Təki Tanquluda həvəs olsun, ay Əbdülrəhman kişi, öyrətmək bizim boynumuza!.. Bildiyimizi ki, ondan əsirgəməyəcəyik!..

Ceyrançöldə hər çoban briqadasının ayrıca qoyun yatağı vardır. Qoyun yatağı beş hissədən ibarətdir. Birinci – bala hissə qoyunların «doğum evi» sayılır. İkinci hissədə körpə quzular saxlanılır. Buraya çobanlar «küz» deyirlər. Dördüncü və beşinci hissələr «qoyun damı» adlanır. Bunların hər birisində üç yüz-üç yüz əlli qoyun saxlanılır. Üçüncü hissədə isə çobanlar yaşayırlar...

Axşam çobanlar qoyun və quzuları yataqlarına haylayanda Əbdülrəhman kişi Tanrıverdinə qoyun yatağı ilə tanış etdi.

Qoyun və quzular mələşə-mələşə öz yataqlarına doluşurdular.

Qoyunlar bir-bir içəri keçdikcə əlində böyük dəyənək tutmuş ucaboynu, enlikürəkli bir çoban onların adlarını da deyirdi:

– Ay gözünə dönüm, Qumral qoyun, Kərə qoyun, Kürə qoyun, Sarı qoyun, Təpəl qoyun. Ağ kəlin, Boz kəlin...

Tanrıverdi eşitdiyi bu adları yadında saxlamağa çalışır və çobanın hər bir qoyunu öz adı ilə tanımasına heyrətlənirdi...

Tanrıverdi yatmağa uzananda bu barədə atasından soruşdu. Əbdülrəhman kişi gülümsüyüb dedi:

– Bəs sən bilirsən, bala, o çoban ki, sürüsündəki qoyunları bir-bir tanımadı, daha onun harası çobandı? Çoban gərək otardığı qoyunların hamısını beş barmağı kimi bir-birindən ayırd edə bilsin. Bir də görürsən ki, bizim sürü ilə başqa bir sürünün qoyunları qarışdı. Kənardan baxana elə gəlir ki, indi bu qoyunları, görəsən, bir-birindən necə ayıracaqlar. Ancaq burada bizim üçün çətin iş yoxdu. Çobanlarımız öz qoyunlarını lap on sürünün içindən də olsa seçib ayıra bilərlər. Bunlar sənə çətin gəlməsin, bala! Öyrənərsən, darıxma, yavaş-yavaş sən də gözün alışar, adətkərdə olarsan...

***

Tanrıverdi üç ildi ki, atasının başçılıq etdiyi briqadanın ən yaxın köməkçisi idi...

Bir gün onu Ağstafa rayon komsomol komitəsinin bürosuna çağırıldı. Bir sıra sual-cavabdan sonra büronun üzvləri Tanrıverdinin komsomola üzv qəbul etdilər və Poylu kəndindəki Şaumyan adına kolxozun fermasında çoban işləmək üçün ona komsomol putyovkası verdilər.

Axşamüstü kolkoz idarəsinin qabağında zootexnik Ramiz Şirinov ona dedi:

– Hə, Tanqulu, daha sən köməkçilik, şagirdlik dövrün qurtardı. Sabahdan Əbdülrəhman kişinin brriqadasının ən cavan üzvü kimi işə başlayacaqsan...

Kolxoz sədri Fəxrəddin Osmanov da əlavə etdi:

– Həm də komsomol putyovkası ilə, Gülməmməd, sən Tanquluya sualın-zadın yoxdur ki?! – sədr qoyunçuluq fermasının müdiri Gülməmməd Mehdiyevə müraciət etdi.

Gülməmməd yarızarafat, yarıciddi dedi:

– Balam, Tanqulu, atası Əbdülrəhman kişinin məktəbini keçib. Əlində də komsomolun o boyda kağızı. Mənim ona nə sualım ola bilər?!

– Mənim isə var, zootexnik özünü irəli verdi.

Sədr dedi:

– Zootexnik sualsız olmaz. Buyur, Ramiz.

Ramiz sorğusuna izahla başladı:

– Tanqulu, bilirsən ki, quzuları küzlərdə saxlayırıq. Yerləri nəm olmamaq üçün küzlərə şax, onun üstündən isə nəm saxlamayan çubuq-cığ döşəyirik. Bunları neçə gündən bir dəyişdirmək lazımdır?

Tanqulu fikirləşmədən cavab verdi:

– Yeddi günnən on gün arasında dəyişmək lazımdı, Ramiz qağa.

Sədr dedi:

– Bərəkəllah.

Ramiz soruşdu:

– Çobanlar qoyunları otaranda otlaqların fərqi nəzərə alırlarmı?

Tanqulu cavab verdi:

– Bəs necə, Ramiz qağa? Otlaqların da yaxşısı var, lap yaxşısı var, babatı var... Doğar qoyunları lap yaxşısında otarırlar...

– Zəif qoyunlara çobanlarımız necə baxırlar?

– Onlara qayğıyla baxırlar, onlara arpa yarması verirlər, yumşaq ot verirlər.

Ramiz üzünü sədrə tutdu:

– Mənim daha sualım yoxdur.

Gülməmməd gülə-gülə dedi:

– Ramiz, demədinmi ki, Tanqulu Əbdülrəhman kişinin məktəbini keçib...

Ramiz də özünü o yerə qoymadı:

– Dedin. Mən də istədim ki, bu məktəbin yetirməsilə yaxından tanış olasız.

...Bu əhvalatdan iki il keçməmiş doxsan nəfərə qədər komsomolçu oğlan və qızı birləşdirən Poylu kənd komsomol təşkilatı yaxşı işinə görə Tanrıverdinə Ağstafa rayon XV komsomol konransına öz nümayəndəsi kimi göndərdi.

***

Günortadan xeyli keçmişdi. İlanlıcada ortaboylu, iyirmi səkkiz-iyirmi doqquz yaşlarında, qarabuğdayı gənc bir qadın baytar məntəqəsinin qabağında dayanıb sağıcılarla, baytar işçiləri ilə söhbət edirdi. Bu kolxozun ilk partiya təşkilatı katibi Fəridə Şirinova idi. O, bu yaxınlarda açıq partiya iclası çağırmaq və heyvandarlığın vəziyyətini müzakirə etmək istəyirdi. Elə buna görə də qabaqcadan özü hər bir şeylə yaxından tanış olmaq fikrində idi.

Fəridə ferma işçiləri ilə ətraflı söhbət elədi, dəftərçəsinə bir sıra qeydlər götürdü. Quzularını yatağına haylayan Tanrıverdinə yanına gəldi, soruşdu:

– Tanqulu, quzuların işi şuluqdur, deyəsən ağız yarası onlarda da vardır, eləmi?

– Elədi, Fəridə bəzi, elədi. Zootexnikimizə də göstərmişəm. Quzular burada qalsalar gec sağalarlar. Fəridə bəzi, indi ki, siz də gəlmisiz, özünüz bu məsələylə məşğul olun. Bir qərardan-zaddan çıxardın, aparaq bu yazıqları bir az aşağılara – xəsiliklərə. Çətini ağızları göy arpaya dəyənəcəndir.

Fəridə Şirinova Tanrıverdinin quzularının çoxusu özü bir-bir gözdən keçirdi. «Bala çoban düz deyir».

Fəridə Tanrıverdi ilə söhbət eləyə-eləyə onu gözləyən «Pobeda»nın yanına gəldi. Sürücü Revomir Kərimov irəli çıxıb Tanrıverdi ilə görüşdü. Sonra hər üçü baytar məntəqəsinə girdilər.

***

Adamlar çoxdan dağılışıb getmişdilər. Lakin mədəniyyəti veinin salonunda iki nəfər hələ də dururdu.

Fəridə bir az bundan qabaq olmuş açıq partiya iclasının protokolunu sahmana salırdı. Ondan bir az aralı dayanmış Ramiz isə pəncərədən kəndin yollarına baxırdı.

Fəridə kağızlarını qovluğa yığıb dəmir kassaya qoydu. Sonra ayağa durub Ramizin yanına gəldi.

– Gedək – dedi.

Onlar küçəyə çıxdılar. Səs-səmir çoxdan kəsilməmişdi. Lakin hərdəndir it hürüşməsinin səsi eşidilirdi. Evlərdən işıq gəlmirdisə də, ancaq kənd işıqlı idi. Küçədə bir-birindən otuz-qırx metr aralı basdırılmış şalbanlarda elektrik lampaları yanırdı. Qadın bu lampalara baxa-baxa deyirdi:

– Ramiz, buraya gəldiyim on bir il içərisində kənd necə də dəyişib. Bayaq iclas keçirdiyimiz mədəniyyət evi... bu gördüyümüz elektrik lampaları onda yox idi. Ancaq bunlar hələ çox azdır, ramiz, çox azdır.

Fəridə Ramizin gözlərinə baxdı. İti baxışları onun düşüncəli gözlərinə dikiləndə ürəyinə nəsə gəldi. O, tez əlini Ramizin çiyninə qoyub tələsik və mehribanlıqla soruşdu:

– Çox fikirlisən, Ramiz!... Birdən mənim çıxışımızdan inciyərsən ha!..

Bir az bundan qabaq açıq partiya iclasında heyvandarlığın vəziyyəti barəsində Ramizin bir zootexnik kimi izahatı dinlənilmişdi. O öz izahatında qış aylarının quraqlıq keçməsinə baxmayaraq, ferma işçilərinin, çobanların yaxşı çalışdığından, hər yüz doğar qoyundan yüz bir quzu əldə edilməsindən keçən ilin müvafiq aylarına nisbətən bu il süd sağımının bir qədər artırılmasından bəhs etmiş və sonra nöqsanlar üzərində dayanmışdı. Göstərmişdi ki, heyvanlar arasında xəstəliklərə qarşı mübarizə ilə nədənsə az məşğul olunur. Baytarların işi qənaətbəxş sayıla bilməz. Quzuları ağız yarası tutmuş, mal-qaranın bir qisminə gənə daraşmışdır.

Ramiz sonra bu xəstəliklərin aradan qaldırılması üçün müvafiq təkliflər irəli sürmüş və keçib yerində oturmuşdu. Onun izahatından sonra çıxışlar başlanmışdı. Kolxozun qoyunçuluq fermasının müdiri Gülməmməd Mehdiyev, süd-əmtə fermasının müdiri Kamal hacıyev, yemçilik briqadiri Tapdıq Namazov, kolxozun sədri Fəxrəddin Osmanov və başqaları öz çıxışlarında mal-qaranın vəziyyətindən, zootexniki, baytarların işindəki nöqsanlardan danışmış, yeni təkliflər irəli

sürmüşdülər. Sonra iclasa sədrlik edən Fəridə üzünü birinci cərgədə oturmuş Tanrıverdiyə tutub demişdi:

– Tanqulu, bəlkə sən bir-iki kəlmə deyəsən. Ağız yarası axı sənın də quzularında var.

Tanrıverdi qısa çıxışında göstərmişdi ki, quzularda ağız yarasının əmələ gəlməsində hamının: zootexnikin də, baytarların da, çobanların da, xülasə bütün kolxoz üzvlərinin günahı vardır. O öz çıxışını bu sözlərlə qurtarmışdı:

– Zootexnikimizlə mən də şərəkəm. Quzuları, sözsüz xəşilliklərə aparaq gərək. Bunsuz işimiz çətin olar. Mən bir aya quzularımı ağız yarasından sağaltmağa söz verirəm.

Tanrıverdidən sonra Fəridə danışmış və kəşkin çıxışında nöqsanlar üzərində dayanaraq, zootexnikin, baytarların işini tənqid etmişdi. Bundan sonra işə heyvandarlığın vəziyyətini yaxşılaşdırmaq haqqında partiya iclasının qərarı çıxarılmışdı. Bu qərardakı maddələrin birində deyilirdi: «Kolxozun zootexniki Ramiz Şirinov yoldaşa tapşırılsın ki, quzu və buzovlarda ağız yarası, mal-qarada gənə xəstəliyinə qarşı mübarizəni gücləndirsin; heyvanların müalicəsini düzgün aparılmasından ötrü baytar işçiləri üzərində nəzarəti artırsın... heyvandarlığın vəziyyəti az bir zamanda əsaslı surətdə yaxşılaşdırılsın...»

Fəridənin: «Birdən mənım çıxışından inciyərsən ha!..» deyərək Ramizə müraciət etməsi onu elə bil yuxudan ayıldı.

– Yox, yox, Fəridə, nə danışırsan?.. Çıxışın, əksinə mənım yadıma çox şeylər saldı. Bayaqdan fikirləşirəm: necə olursa-olsun iki ay ərzində nöqsanlarımızı gərək aradan götürək. Bunun üçün bizim imkanımız var. Ancaq hərəkət lazımdır, hərəkət!.. O ki, qaldı səndən inciməyimə, mənə elə gəlir ki, heç vaxt, heç vaxt səndən inciməyəcəm!

– Bəlkə incidin! – Fəridə ərköynlüklə Ramizə baxdı.

– Yox, Fəridə, incimərəm, çünki sənım mənı incidəcək bir hərəkət edəcəyinə inanmıram. İnanmıram, mənım ömür çiçəyim!

Ömür çiçəyi! Bu iki kəlmədə nələr ifadə olunmamışdı. Bunun qərribə bir tarixi vardı...

Ramiz Şirinov cəbhədə yaralandıqdan sonra kəndə qayıtdı. Bir qədər dincələndən sonra dostları ona Qazax kənd təsərrüfatı texnikumuna girməyi məsləhət gördülər. Texnikumda iki şöbə vardı: aqronomluq və zootexniklik. Ramiz imtahan verib zootexniklik şöbəsində oxumağa başladı.

Bir dəfə texnikumun həyətində Ramiz bir neçə yoldaşı ilə dayanmışdı. O, artıq ikinci kursda oxuyurdu. Bu vaxt onların qarşısından aqronomluq şöbəsində oxuyan bir neçə qız keçirdi. Oğlanların diqqəti onlarda idi. Ramizin gözləri qızların arasında öz balacılığı, arıqlığı ilə seçilən qarabuğdayı bir qıza dikilmişdi. Qızlar düz onların qabağından keçəndə Ramizin yoldaşları da onun həmin qarabuğdayı, balaca qıza çox baxdığını hiss etdilər. Hələ birisi zarafatla dedi:

– Aşna, yaman müştəri gözü ilə baxırsan ha!..

Ramiz birdən-birə özü də fərqiə varmadan, lakin inam və qətiyyətlə:

– Uşaqlar, mən o qızı alacağam! – dedi.

Ramizin sözlərinə uşaqlardan çoxu güldü. Kim isə dedi:

– Sən elə deyirsən ki, guya qızla danışıb hər şeyi qurtarmısan, qalib təkə evlənməyiniz.

Bir başqası əlavə etdi:

– Bənd olma, ə! Adam xam xəyala düşəndə ağzına nə gəldi deyər.

– Balam o qızı ki, mən tanıyıram onunla bircə əklmə alıb vermək olmur. O ki, qaldı gedib ona evlənməyi təklif edəsən.

Üçüncü bir gənc də yoldaşlarının fikrinə şəriki çıxdı.

Ramiz həmin qızla bir neçə dəfə qarşılaşmış və hər dəfə də ürəyi döyünmüş, qızın arxasınca xeyli baxmışdı. İndi onun hökmlə dediyi: «Mən bu qızı alacağam!» sözlərini yoldaşlarının qəribliyə salmaları Ramizin bu fikrin üzərində daha inadla durmağa sövq etdi. Odur ki, o tay-tuşlarının tikanlı sözlərinə ancaq bir kəlmə ilə cavab verdi:

– Baxarlıq!

Lakin onlardan bir qədər aralanmışdı ki, Ramizi fikir götürdü. Birdən dediyinə nail ola bilmədi? Onda necə olsun? Yoldaşları onu lağa qoymazlarmı? Ramiz ağzından qaçırdığı sözlərə özü belə təəccübləndi: axı necə oldu ki, o, qızla

bir kəlmə kəsməmiş tay-tuşlarının yanında qətiyyətlə onunla evlənəcəyindən söz saldığı? Bəlkə bu iş heç... Yox, yox, Ramiz bunun baş tutmayacağını heç xəyalına belə gətirmirdi. Gətirmək istəmirdi.

O, balaca, qarabuğdayı qıza məktub yazdı. Məktubu taytuşları ilə olan söhbətindən başladı. Bunun ardınca ürəyini dolduran sevgisini, arzusunu bacardığı kimi qələmə aldı. Sonra isə qeyd elədi ki, əgər qız eşqinə rədd cavabı versə, o, dünyanın bədbəxt adamı olacaq. Səməd Vurğun demişkən:

Məhəbbət yaranmış ən böyük əsər,
Nə qədər bədbəxtdir sevilməyənlər!

Ramizin məktubuna cavab gəlmədi. O, təşvişə düşdü. İkinci, üçüncü məktubunu yazıb göndərdi. Yenə cavab gəlmədi. Nəhayət, qızın özü ilə danışmaq qərarına gəldi. Qız texnikumdan çıxarkən ona yaxınlaşdı. Salam verdi, qız salamı çox soyuq aldı, hisrli-hisrli ona baxdı. Ramiz bu baxışları indi də yadından çıxara bilmir. Bu baxışlarda həm qəzəb, həm də məhəbbət ifadə olunmuşdu.\

Qız ona baxmadan dedi:

– Həyatda cəsarətli olmaq yaxşıdır, ancaq bunun yerini bilmək ondan da yaxşıdır. Qızla bir kəlmə danışmamış, onu «Ömür çiçəyi» adlandıran, onunla evlənəcəyi haqqında yoldaşlarına söz verən oğlanı mən heç təsəvvür edə bilmirəm.

Ramiz danışmaq istədi. Lakin boğazının qurduğunu hiss etdi. Ona elə gəldi ki, dilini də bağladılar, nə desin, hansı sözlərlə öz hərəkətlərinə bəraət qazandırsın? Qəlbini, gələcək haqqında olan niyyətlərini ona necə açıb söyləsin? Haçandan-haçana o, qıza ancaq bu sözləri deyə bildi:

– Fəridə, axı mən sənə çoxdan göz qoyuram. Sənsiz... səni görmədiyim dəqiqələr mənim üçün bir il keçir, niyə bunu başa düşmək istəmirsən?

Görünür, Fəridə Ramizi doğrudan da başa düşmək istəmirdi.

– Məktublarınıza cavab yazmayacağam. Xahiş edirəm onlardan bir də mənə göndərməyin. Mənim sizə ancaq bir sözüm var. Bundan sonra qızın ürəyini öyrənməmiş, onun evlənəcəyiniz haqqında heç vaxt lovğalanmayın!

Fəridə bu sözləri deyib getdi. Ramiz sanki mıxlanıo yerində qaldı. Baxışları qızın getdiyi yola dikildi və birdən-birə hardansa qəlbini bir inam hissi doldurdu, bütün iradəsi ilə öz-özünə:

– Sən mənim... Ancaq mənim olacaqsan, Fəridə! – dedi:

Aradan bir il də keçdi. Bir ildə Ramiz fikrindən dönmədi. Fəridəyə məktub göndərməsə də, onunla söhbət eləməsə də, lakin həmişə, hər yerdə onu qəlbində gördü, onunla söhbət elədi.

Ramizə acıqlı cavab verməsinə baxmayaraq, Fəridə də bu bir ildə ona biganə qalmadı; uzaqdan-uzağa onun hərəkətlərinə göz qoydu...

Bir gün texnikumda ədəbi-bədii gecə keçirildi. Gecədə Ramizə elə gəlmişdi ki, Fəridə onu çağırır.

Gecə qurtaranda Ramiz Fəridəni gözlədi. Fəridə qızlarla çıxdığından Ramiz ona yaxınlaşa bilmədi. Bir xeyli getdikdən sonra qızlar Fəridəni tək buraxdılar. Onda Ramiz ürəklənib Fəridəyə yaxınlaşdı. Onlar dinməz-söyləməz yavaş-yavaş addımlayıb iri qovaq ağacının altına gəldilər... Könüllər bir-birini başa düşdü... Əhd-peyman bağlandı.

Ayrılarəkən Fəridə razılıq verdi ki, Ramiz onun ailəsinə elçi göndərsin...

Bu söhbətdən bir neçə gün sonra texnikum tələbələri tətillə çıxdılar.

Evdə Ramiz Qazax Dəmirçilər kəndindən qız sevdiyini anasına dedi. Anası bunu atasına çatdırdı. Elçi göndərmək qərarına gəldilər. Ramizin kənddə təxminən yüz beş-yüz on yaşlarında Əhməd adında, bütün ömrünü çobanlıqda keçirmiş gümrah bir əmisi vardı. O, qardaşı oğlunun qonşu rayondan qıç seçdiyini eşidəndə ürəyi atlandı. Hamıya bildirdi ki, elçiliyinə özü tək gedəcəkdir.

Səhərisi Əhməd kişi gözəl bir ağ ata minib birbaş Dəmirçilər kəndinə gəldi. Fəridəgilin yaşadığı evi soraqlayıb tapdı. Heç kəsə bir söz demədən darvazadan içəri girdi. Evə məhrəm adam kimi atını yaxındakı tut ağacına bağladı. Həyətdə üzüm tənəkləri vardı. Çoban Əhməd bir sadxım üzüm qoparıb yeməyə başladı. Bu zaman Fəridəgilin qohumlarından kim isə həyətdə nabələd bir adamın durduğunu gördü. Yaxına gələndə çoban Əhmədi tanıdı. Xoş-beşdən sonra soruşdu:

– Xeyir ola, əmican?

– Mal itirmişəm, bala! Sorağını sizin kənddən veriblər. Onu axtarıram. Evinizin qabağından keçirdim. Üzümü gördüm, xoşuma gəldi. İçəri girdim ki, bir salxım qoparıb yeyim. Məni qovlamayacaqsınız za?! – Çoban Əhməd xırda gözlərini müsahibinə dikdi.

– Öz evindir, Əhməd kişi, yaxşı eləyib gəlmisən. Ancaq daha burda niyə, yuxarı çıxmaq, yol gəlmisən çörəkdən-zaddan ye!

Çoban Əhməd təklifi qəbul etdi. Eyvana çıxdı, əl-üzünü yudu. Bu zaman qarabuğdayı bir qız yaxına gəlib ona əl-üzünü qurulamaq üçün dəsmal uzatdı. Əhməd kişi dəsmalı alanda qıza diqqətlə baxdı. «Ramizin gözaltısı bu olmaya?! Dəsmalı qaytaranda qıza bir də baxdı... Bəyəndi.

Bir az keçməmiş süfrə açıldı. Ortaya yemək gətirildi. Lakin çoban Əhməd yeməyə əlini vurmadı, dedi:

– Mən axtardığımı tapmışam heç bir şey yemərəm. Boğazımdan da getməz. Zarafat deyil, kişilərə söz vermişəm. Əliboş qayıtmayacağam.

– Əhməd kişi, mal inşallah tapılar. Bir də burda süfrəmizin nə günahı! Biz ki, onun itməsində suçlu deyilik. Çörəyini ye, sonra bir yerdə axtararıq, - ondan xahiş etdilər.

Əhməd kişi sözü açmağın vaxtı yetişdiyini hiss etdi. Üzünü ev yiyəsinə tutub təmkinlə:

– Mənim axtardığım elə sizin evdədir, bala! – deyib məsələni açdı, nə məqsədlə gəldiyini söylədi.

Əhməd kişini Dəmirçilər kəndində hamı tanıyırdı. O, bir əsrlik ömründə çox evlərə elçi getmiş, heç yerdə bir sözünü iki eləməmişdilər. Əhməd kişinin fikrini Fəridənin anasına bildirdilər və ona başa saldılar ki, o, əliboş qaytarılacaq kişilərdən deyil. Ana qızı ilə danışdı. Sonra ananın fikrini Əhməd kişiye bildirdilər.

Əhməd kişi böyük həvəslə qolunu çırmayıb:

– İndi hünəriniz var məni doyurun! – dedi və iştahla yeməyə başladı.

Günlər, aylar keçdi. Ramiz toy edib Fəridə ilə evləndi. Bir ildən sonra hər ikisi texnikumu qurtardı. Təyinat vaxtı Ramizgilin kəndinə düşdülər.

Fəridə Şirinova 1947-ci ildən 1955-ci ilin noyabr ayına kimi kənddə aqronom oldu, bacarığı, mehriban rəftarı sayəsində kolxozçuların rəğbətini qazandı. 1955-ci ilin noyabr ayında isə kəndin kommunistləri onu kolxoz partiya təşkilatı katibi seçdilər.

Ramiz texnikumu qurtarandan indiyə kimi kənddə zootexnik vəzifəsin çalışır.

...Ramiz Fəridə evlərinə çatanda hamı yatmışdı. Onlar səssizcə otağa girdilər. Övladları, saf məhəbbətlərinin qol-qanadları mışıl-mışıl yatırdılar.

Fəridə pəncəsi üstə astaca yeriyib, əvvəlcə oğlunun, sonra qızının üzündən öpdü ki, onlar yuxudan ayılmadılar. O, ərinə tərəf gəldi, başını onun döşünə sıxıb pıçıltı ilə:

– Mənim əzizim! – dedi.

***

Xəsilliklərə birinci Tanrıverdinin quzuları aparıldı. Sonra da başqa çobanların sürüləri gətirildi.

Zootexnik baytar işçilərini, çobanları səfərbərliyə almışdı. Çox vaxt belə olurdu ki, Ramiz gecəni də çobanların yanında qalırdı...

Bir ay keçər-keçməz bu gərgin zəhmətin səmərəsi özünü göstərdi. Quzuların ağız yarası sağaldı. Quzular kökəlməyə başladı. Gənələrdən də əsər-əlamət qalmadı.

Ramiz Tanrıverdiyə dedi:

– Hə, Tanqulu, indi rahatca nəfəs ala bilərik.

Tanrıverdi quzularından birin başını tumarlaya-tumarlaya:

– Heylədi, Ramiz qağa, heylədi, - dedi. – Amma siz də yamanca əldən düşdüz, ha!

– İşimiz belədi, Tanqulu. Yox, sağ olsunlar, bu işdə elə bütün kolxoz bizə kömək eləyirdi. Böyükdən tutmuş kiçiyə kimi.

– Heç Fəridə bajını demirsən, Ramiz qağa, Fəridə bajı. – Tanrıverdi söylədi.

– Elə Fəridə bacın deyil bizi evdən-eşikdən didərgin salan. O irəli kəndə getmişəm. İdarənin qabağında sədr məni tutub deyir ki, ə, Ramiz kənddən qaçaq düşmüşsən, birdən bizdən inciyib eləyərsən ha? Mən də dedim: elə bir qərar çıxarmamısınız ki, evimizdə-eşiyimizdə rahat otura bilək. Gördüm Fəridə bajın da altdan-altdan özü üçün gülür.

– Ramiz qağa, çoxdandı bizə söz vermişən ki, Fəridə bajı ilə necə evləndiyini danışasan. Ancaq həmişə bir bəhanə ilə başımızı qatırsan, danışmırsan.

– Tanrıverdi üzünü yanındakı çoban yoldaşına tutdu: - Dədəm evdə Ramiz qağanın əmisi rəhmətlik çoban Əhmədin...

Əhmədin adını eşidən kimi çobanlar «Allah rəhmət eləsin!» dedilər, Ramiz də:

– Allah sizin də ölünlərinizə rəhmət eləsin!

Tanrıverdi davam etdi:

– Hə, onu deyirdim ki, çoban Əhmədin necə elçiliyə getdiyini danışanda eşitmişəm. Çox məzəli əhvalatdır.

Başqa çobanlar da Ramizdən danışmasını ürək xahiş etdilər. O isə:

– Bir başqa vaxtda danışaram, - deyib yenə boyun qaçırdı.

M Səhv eləmirəmsə çoban Əhməd gərək ki, dörd il olar, rəhmətə gedib, heylədir?

Ramiz dedi:

– Hə, 1953-cü ildə, yüz on yaşında ikən vəfat etmişdir.

– Eh, rəhmətlik yaxşı kişi idi. Bizim hamımızın boynunda o kişinin haqq-sayı çoxdur. Çobanlar onu heç vaxt yaddan çıxarmırlar, - orta yaşlı çobanlardan biri dilləndi.

***

«Pobeda» Ceyrançölə doğru süzürdü. Revomir Kərimov sükan arxasında idi. Yanında Fəridə oturmuşdu. Fəxrəddin, Ramiz arxada əyləşmişdilər. İlanlıcaya

gedirdilər. Fəxrəddin demişkən, Ramizin təsərrüfatına baş çəkməyə. Fəridə dirçəlişi gözləri ilə görmək istəyirdi. Fəxrəddin su ehtiyatı ilə maraqlanırdı.

– Ramiz, Tanqulu necə birqadirlik eləyir? – Fəxrəddin soruşdu:

– Ürəyin istəyən kimi.

Əbdülrəhman xəstə yatırdı. Onu Tanrıverdi əvəz eləyirdi.

– Yaşda hamıdan kiçikdir. Amma hamı ona hörmət edir, - Revomir sözə qarışdı.

Fəxrəddin:

– Səni bilmirəm, Fəridə, mən bu il çobanlardan, ümumən maldarlarımızdan razıyam.

Fəridə:

– Tərifləmə bu maldarları.

Fəxrəddin:

– Faktı dana bilmərik, Fəridə, fermamızda qoyunların sayı artıb.

Yarım saatdan sonra İlanlıcada idilər. Tanrıverdibil hələ gəlməmişdilər. Qoyun yataqlarını gəzməyə başladılar. Söhbət edə-edə İlanlıca bulağının yanına gəldilər. Bulaqdan çox yavaş-yavaş su sızılırdı. Bulağın axıb gəldiyi yerdən dik sıldırım başlayırdı. Keçən il bu bulağın yanında su anbarı düzəltmişdilər. Anbardan su xüsusi borularla kəhrizlərə axırdı.

Fəxrəddin düşünürdü: «Ceyrançöldə su sarıdan gərək ehtiyatlı olasan. Gərək həmişə su ehtiyatın olsun. Yoxsa qoyun-quzu, mal-qaranı susuzluqdan qıra bilərsən...»

Ceyrançöldə bir sıra balaca süni gölməçələr düzəldilib. Bu gölməçələr çobanların su ehtiyatıdır.

Yaxındakı kiçik bir gölməçənin yanına çatdıqda Fəridə ayaq saxladı. O birilər də dayandılar. Gölməçədə lap az su qalmışdı.

Zootexnik öz-özünə pıçıldayırmış kimi dedi:

– Su sarıdan qorxumuz aradan qalxmamışdır hələ...

Fəxrəddinin nəzərləri uzaqlara zillənmişdi.

– Fəxrəddin, yaman fikrə cummusan, bax, bu da fatkdır. – Fəridə əlilə gölməçənin dibini göstərdi.

Fəxrəddin dedi:

– Düzdür, Fəridə, Ramiz düz deyir... Lakin çox çəkməz ki, bizim bu yerlərdə su sarıdan qorxumuz aradan qalxar. Ceyrançöl tikinti idarəsi İori çayından bütün bu gördüyümüz yamaclara xüsusi borularla su gətirəcəkdir. Ondan gəlib Ceyrançölə baxarsan.

– Onda da gələrək, - Fəridə mənalı-mənalı Fəxrəddinə və Ramizə baxdı.

Göyün üzünü getdikcə qaralmağa başlayırdı. Ramiz başını qaldırıb səmaya baxanda dedi:

– Yağmağa hazırlaşır!..

Bir azdan qara buludlar sıxlaşdı, elə bil hər tərəfə qaranlıq çökdü. Az çəkmədi göy guruldadı. İldırım çaxdı. İti yağış başlayanda onlar qaçıb baytar məntəqəsinin eyvanına çıxdılar. Yağış getdikcə daha da şiddətlənirdi. Üç-dörd dəqiqədən sonra dolu tökməyə başladı.

Onlar baytar məntəqəsinin eyvanında dayanıb noxud iriliyində dolunun necə sürətlə yer düşməsinə tamaşa edirdilər.

Yarım saata qədər güclü yağış yağdı. Sonra yenə hava açılmağa başladı. Axşam düşürdü. Qoyun-quzu, mal-qara otlaqdan qayıdırdı.

Bu vaxt onlara sarı bir neçə çobanın gəldiyini gördülər. Çobanlar yaxınlaşanda mehribancasına görüşdülər.

Tanrıverdi dedi:

– Yağışa düşdük. Bir az islanmışıq, paltarımızı dəyişək, bu saat gəlirik...

Çobanlar gəldilər. Birlikdə Ceyrançölünü yenidən gəzməyə başladılar.

Yağışdan sonra hava çox yaxşılaşmışdı. Göydə ulduzlar sayrışırdı. Aypara onların başı üzərində asta-asta hərəkət edirdi...